
MONUMENTE COVĂSNENE MARCATE CU STEME

SZEKERES ATTILA ISTVÁN
Muzeul Național Secuiesc – Sfântu Gheorghe

MONUMENTS MARKED WITH COATS OF ARMS IN COVASNA COUNTY

ABSTRACT

This study presents the monuments in Covasna County, which are decorated in the exterior with coats of arms in relief. With coat of arms are marked public and ecclesiastical buildings, castles and mansions. The author presents the bindings, and specially the coats of arms. Coats of arms decorated the former county hall of Háromszék (Trei Scaune), the headquarters building of former Szekler husar's regiment in Sf. Gheorghe, the „Vigadó” cultural center in Tg. Secuiesc, the Unitarian Church in Arcuș, the Reformed Church in Cernat, the Chapell St. Stephen of Perkő, the Chapell Nemes in Hăghig, the crypt Kálnoky in Valea Crișului, the castels Mikes in Zăbala, Kálnoky in Micloșoara, Daniel in Vârghiș and Tălișoara, the mansions Damokos in Cernat, Cseh–Künnle in Catalina, Székely in Chilieni, Gidófalvy in Ozun and Sf. Gheorghe.

Címerrel ékesített Kovászna megyei műemlékek

Jelen tanulmány olyan Kovászna megyében található műemlékeket mutat be, melyek külsejét domborművű – kőből faragott vagy stukkóként kialakított – címer díszíti. Címerrel ékített közigazgatási- és egyházi épületek, valamint nemesi lakóházak, kastélyok és kúriák sorakoznak. A szerző a megjelenített közigazgatási, egyházi és nemesi címerek bemutatásra összpontosít. Szemlélteti Háromszék egykori székháának, a sepsiszentgyörgyi székhelyű Székely Határőr Huszárezred parancsnoksági épületének, a kézdivásárhelyi Vigadó művelődési háznak homlokzatán levő címet, továbbá az Alsócsernátoni Református Egyházközségnek, a Magyar Unitárius Egyháznak az árkosi templom kaputornyán levő címerét. Megelevenednek a hídvégi Nemes, köröspataki Kálnoky, szárhegyi Lázár, zabolai Mikes, vargyasi Daniel, alsócsernátoni Damokos, lisznyói és kilyéni Székely, gidófalvi Gidófalvy család címerei is.

Cuvinte cheie: stemă, Covasna, Háromszék, Trei Scaune, Kálnoky, Daniel.

Keywords: coat of arms, Covasna, Háromszék, Trei Scaune, Kálnoky, Daniel.

Studiul de față își propune prezentarea monumentelor – laice și eclesiastice deopotrivă – din județul Covasna, care sunt marcate – exclusiv în exterior – cu steme prelucrate în basoreliev – sculptate în piatră sau stucaturi. Există clădiri publice, lăcașe de cult, dar mai ales locuințe nobiliare marcate cu steme. Putem deosebi steme administrative, eclesiastice și, cele mai multe, nobiliare.

I. Clădiri publice marcate cu steme.

Casa Scaunelor din Sf. Gheorghe.

Sf. Gheorghe a fost reședința scaunului Trei Scaune, în componența căruia intrau trei scaune secuiești, Sepsi, Kézdi și Orbai, care, prin unirea lor, au dat denumirea scaunului, precum și a scaunului unit cu acestea, scaunul Micloșoarei. Sediul scaunelor unite s-a construit în anii 1831–1832¹ (Fig. 1). Pe frontispiciul clădirii s-a montat stema Scaunului Trei Scaune, sculptat în piatră (Fig. 2). Stema apare în culori, dar nu se știe când a fost colorată întâia oară. Stema scaunului Trei Scaune este: scut oval, în al cărui câmp albastru-ceruleu se află un dextroșer armat, ținând în bară o spadă care străpunge o inimă. Spada este flancată de un soare figurat, la dextra, și o semilună crescătoare, de asemenea figurată, înconjurată de trei stele cu câte patru raze, la senestra. Scutul este împrejmuț de un cartuș în stil baroc și timbrat de o coroană cu cinci fleuroane, toate de aur. Totul este înscris într-un cerc, circumscris de inscripția „ARMATORUM TRIUM GENERUM SICULORUM”, în traducere: „*stema celor trei neamuri ale secuilor*”.

În stema corectă, brațul armat, lama spadei și semiluna au smalț de argint, soarele, stelele, precum și mânerul și garda spadei de aur, iar inima culoarea roșie. După ce aceste smalțuri s-au decolorat de-a lungul deceniilor, în 1977 directorul bibliotecii județene, care își avea sediul în clădire, a dispus repictarea stemei². S-a greșit la aplicarea smalțurilor - semiluna și lama spadei au devenit aurii, iar mânerul și garda spadei argintii. De atunci, inima s-a decolorat din nou.

Inscripția arată că este vorba de stema secuilor. Stema cea veche a secuilor prezenta un braț armat, ținând o spadă care străpunge o coroană, un cap de urs și o inimă³. Stema cea nouă a națiunii secuiești prezintă un soare și o semilună crescătoare⁴. Cele trei stele ar reprezenta cele trei neamuri, mai târziu cele trei clase ale secuilor, apoi cele trei scaune, care alcătuiau scaunul, mai apoi comitatul Trei Scaune⁵. Brațul armat ținând sabia semnifică vitejia în luptele de apărare a pământului strămoșesc, iar inima străpunsă simbolizează spiritul de sacrificiu al locuitorilor teritoriului⁶.

Clădirea adăpostește azi Biblioteca Județeană „Bod Péter”⁷.

Casa cu Arcade din Sf. Gheorghe.

A fost construită în anii 1818–1821 ca sediu al comandamentului Regimentului “Secuiesc” de Husari-Grăniceri, care purta numărul 11 în ordinea numerotării regimentelor de cavalerie ale Imperiului Habsburgic⁸ (Fig. 3). Pe frontispiciul clădirii s-a montat o placă

sculptată din piatră cu stema cea mică a Imperiului Habsburgic, adică stema casei domnitoare în acea vreme, casa de Habsburg-Lorena: câmp tripartit în țeapă; în partea centrală, pe roșu, o fascie de argint – stema Austriei; în partea dextră (pe aur), un leu (roșu) rampant, întors spre dextra – armele casei de Habsburg; în partea senestră (pe aur), o bandă (roșie) încărcată cu trei alerioni de argint – armele casei de Lorena. Scutul este așezat pe pieptul unei acvile bicefale (negre), cu ciocuri și gheare (de aur), purtând pe fiecare cap câte o coroană închisă (de aur), iar între capete o coroană imperială mare (de același metal). În gheare, acvila ține la dextra o spadă și un sceptru (de aur), iar la senestra un glob cu cruce (de același metal). Deci, apar toate însemnele puterii imperiale habsburgice. Scutul este înconjurat la exterior de colanul Ordinului Lâna de Aur, iar la interior de cel al unui ordin neidentificat (în intenția meșterului, probabil Ordinul Maria Theresia). Fără să înțeleagă detaliul redat sub colanul Lânii de Aur (adică pandantivul reprezentând un berbec), meșterul care a lucrat stema a redat incorect această figură, sub forma unui rac. Din partea superioară a scutului iese lobul unei cruci cu extremitățile lățite, dovedind faptul că sursa de inspirație trebuie să fi fost un model de stemă imperială din timpul lui Francisc I, cel care domnea în perioada construcției⁹ (Fig. 4). În subsolul plăcii s-a gravat „*Nro 11*”, numărul de ordine al regimentului de cavalerie.

Stema a fost înlăturată de pe clădire în anii regimului comunist și adăpostită în lapidariul Muzeului din Sf. Gheorghe. După intrarea clădirii în patrimoniul Municipiului, s-a luat hotărârea de a reamplasa stema. S-a ajuns la o soluție de compromis: placa a fost restaurată și a rămas în custodia Muzeului Național Secuiesc (Fig. 5), iar pe clădire s-a amplasat o copie reîntregită, din piatră artificială (Fig. 6).

În prezent, clădirea este în proprietatea publică a municipiului Sf. Gheorghe, administrată de Primărie, constituind sediul unor organizații neguvernamentale din oraș, are o sală de expoziții și găzduiește biroul Tourinfo.

Casa „Vigadó” din Tg. Secuiesc.

A fost construită în anii 1903–1904 drept casă de cultură, cu o sală mare de spectacole, dar a funcționat și ca hotel orășenesc¹⁰. Pe fațadă a fost înscris: „VÁROSI VIGADÓ SZÁLLÓ”, adică „*Hotelul orășenesc „Vigadó”*”¹¹. În prezent funcționează drept casă de cultură municipală, păstrându-și denumirea de „Vigadó” (Fig. 7). Pe fațada clădirii ridicate în stil eclectic apare o stemă, formată în stucatură și colorată (Fig. 8). Într-un scut cu vârful în acoladă, pe o terasă

verde se află un car de aur, din care se ridică trei spice de grâu, de același metal, tras de doi cai, unul negru, acoperit aproape în întregime de celălalt, alb, pe care stă călare un poștaș purtând vestă și cizme negre, pantaloni roșii, suflând într-o goarnă. În șef, pe roșu, se află un tun de aur, îndreptat spre dextra. Scutul este timbrat de un coif de argint cu gratii de aur, privit din față, din spatele căruia ies lambrechini de aur spre dextra și de argint, spre senestra. În creștet, ieșind din coroana deschisă, ce surmontează coiful, este un castel de aur, cu trei turnuri având acoperiș roșu, cel din mijloc mai înalt. Totul se află într-un cartuș, flancat de ramuri de laur în partea superioară și trandafiri în partea de jos, având câmpul despicat roșu-albastru. Este stema orașului Tg. Secuiesc proiectată în 1902, aproape identică cu stema concedată în 1909¹² (Fig. 9). Cu toate că stema oficială s-a concedat abia în 1909, pe frontonul clădirii terminate în 1904 s-a confecționat această stemă. Faptul arată dorința autorității locale de a obține această stemă, prin augmentarea celei anterioare¹³.

II. Lăcașe de cult marcate cu steme.

Capela Sf. Ștefan din Sânzieni.

Pe dealul Perkő, la poalele căruia se întinde comuna Sânzieni, se înalță o capelă asemănătoare tipului „rotonda” (Fig. 10). Capela romano-catolică cu hramul Sf. Ștefan are planul de forma unui pătrat, cu laturile lobate. Data construirii clădirii nu se cunoaște cu exactitate. Clădirea de stil romanic seamănă cu capela Inima lui Iisus de la Odorheiu Secuiesc și cu Rotonda de la Geoagiu-Băi. Cert este, că are un portal renașcentist, sculptat în 1686. Portalul este împodobit cu două steme, incluse între inscripția „NON EST MORTALE QUOD OPTO. Ao 1686 D 23 MART”, adică *“Nu este muritor, la ceea ce aspir, anul 1686, ziua 23 martie”* (Fig. 11). Stemele sunt incluse în câte o cunună de palmier. În prima cunună, dintr-o coroană deschisă iese un urs, întors spre dextra, săgetat prin gură, din față. Elementul este flancat de literele: K. S. În a doua cunună, dintr-o coroană deschisă iese un cerb, întors spre dextra, săgetat prin spate, din spate. Elementul este flancat de literele L. E. Este vorba de stemele familiilor Kálnoky de Kőröspatak și Lázár de Szárhegy¹⁴. Blazoanele, inițialele și anul marcat ne arată că este vorba de stema de alianță a soților Kálnoky Sámuel și Lázár Erzsébet¹⁵. Inscripția este deviza familiei Kálnoky.

Cripta familiei Kálnoky de la Valea Crișului.

Deviza amintită mai sus – „NON EST MORTALE QUOD OPTO” – se poate citi pe portalul gotic al criptei familiei Kálnoky de Köröspatak, aflată lângă biserica romano-catolică din Valea Crișului (Fig. 12). Tot acolo se află și o dată: „DIE 1. SEPT. 1685”. Intrarea mai are o inscripție ce poartă numele lui István (Stephan) Kálnoky și a soților Sámuel Kálnoky și Erzsébet Lázár, amintiți anterior. Inscripția e predominant lizibilă: „TEMPLVM HOC A SPEC(TABILIS) QVON(DAM) STEPHANO KALNOKI FUNDATUM ET PER GEN(EROSI) SAMVELEM ELISABETHAM LAZAR HONORI DEI OP(TIMVS) MAX(IMVS) ET [...] E LADISLAI N(O)MINI A SOLO ERECTUM CONSECRARUNT”¹⁶. În traducere: *“Această biserică a fost ridicată din temelii de cel care a fost respectabilul Ștefan Kálnoki, iar apoi a fost consacrată în numele Domnului cel Prea Milostiv și al lui (Sf.) Ladislau de către generoasa Elisabeta Lázár a lui Samuel (Kálnoki)”*.

Interesant faptul, că un portal de stilul goticului târziu să poarte o inscripție de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Conform inscripției, capela ar fi avut două etape de construcție. Prima, în timpul stăpânirii lui István Kálnoky, a doua în 1685, în timpul stăpânirii soților Sámuel Kálnoky (1640–1706), fiul celui dintâi, și Erzsébet Lázár (+1709). Portalul ar putea avea o vechime mai mare. După unii autori, prima capelă ar fi fost construită în 1426¹⁷.

Acest portal inscripționat slujea drept intrare a capelei familiei Kálnoky de lângă castelul din Valea Crișului. Cu ocazia extinderii castelului, capela s-a demolat, obținând loc pentru aripa nordică a castelului. Materialul capelei s-a refolosit la construcția castelului, iar portalul a ajuns intrarea criptei ridicate în 1889, an în care a decedat stăpânul imobilului, contele Félix Kálnoky, a cărei văduvă, baroneasa Ludmilla von Bees-Chrostin, a continuat construcțiile din Valea Crișului¹⁸. În stânga intrării, cripta este marcată cu o placă din marmură albă. Aceasta conține inscripția în maghiară „GRÓF KÁLNOKY HUGÓ EMLÉKÉRE, AKI BÉCSBEN SZÜLETETT (1900. MÁJUS 4.) ÉS WASHINGTONBAN HALT MEG (1955. JÚNIUS 25.), DE SZELLEME MINDIG KÖRÖSPATAKON MARADT. ÁLLÍTOTTA UNOKÁJA, GRÓF KÁLNOKY TIBOR ÉS CSALÁDJA 2002. SZEPTEMBER 15-ÉN”, în traducere: *„În memoria contelui **Hugó Kálnoky**, care s-a născut la Viena (4 mai 1900) și a decedat la Washington (25 iunie 1955), dar spiritul lui a rămas pentru totdeauna la Valea Crișului. Această placă a fost ridicată de nepotul său, contele Tibor Kálnoky, și familia sa, la 15 septembrie 2002. Contele*

Tibor Kálnoky, care a redobândit o parte a imobilului naționalizat de la Valea Crișului, a marcat cripta familială deasupra portalului descris cu stema genealogică a familiei, sculptată în marmură albă: în scut hașurat orizontal (albastru), dintr-o coroană deschisă iese un urs, întors spre dextra, săgetat prin gură, din față. Scutul este timbrat de un coif închis, din spatele căruia cad lembrechini. În creștet se repetă elementul din scut. La baza stemei, pe o filacteră apare inscripția „NEC TUMIDE, NEC TIMIDE”, adică „*Fără frică, fără mândrie*”, deviza contelui Sámuel Kálnoky¹⁹ (Fig. 13).

Capela Nemes de la Hăghig.

Pe dealul cimitirului din localitatea Hăghig s-a construit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea capela familială a conților Nemes de Hídvég²⁰, în subsolul căreia s-a amenajat cripta familială²¹ (Fig. 14). Pe fațada clădirii ridicate în stil neobaroc s-a zidit o stemă sculptată din piatră (Fig. 15). Este stema de conte a familiei Nemes de Hídvég²². Stema se prezintă astfel: scut scartelat în primul cartier, deasupra unei coroane deschise se află un braț armat întors spre senestra, ținând o sabie care străpunge un cap uman (de turc) și trei spice de grâu. Cartierul doi e identic cu primul, doar că e întors spre dextra. Cartierul trei e asemănător: deasupra unei coroane deschise se află un braț armat, întors spre senestra, care ține o sabie. Între sabie și braț s-a așezat o cruciuliță cu extremitățile lățite. În cartierul patru, se află un stâlp încoronat, ținut dinspre dextra de un leu rampant, iar dinspre senestra de un inorog. Scutul este timbrat de o coroană de conte, cu nouă perle. În stema clorată, primul și al treilea cartier au câmpul albastru, iar al doilea și al treilea roșu²³ (Fig. 16). Elementele heraldice amintesc de mai multe steme de neam ale familiilor aristocrate din Transilvania, pe lângă Nemes de Hídvég, ale familiilor Ugron de Ábránfalva, Apor de Altorja, Kornis de Göncruszka²⁴.

Biserica reformată din Cernatul de Jos.

Clădirea bisericii reformate din Cernatul de Jos este rezultatul mai multor reconstrucții. Clădirea adăpostește mai multe steme²⁵. Prima biserică datează din secolul al XIII-lea, fiind extinsă mai târziu, fortificată cu un zid înalt în secolul al XV-lea și incluzând o barbacană. Astăzi mai există circa 30 m din zidul cel vechi în partea nord-estică a bisericii. Turnul, înalt de 50 m, a fost pustiit de un incendiu în 1836, după reconstrucție devenind mai scund²⁶ (Fig. 17). Biserica a fost reconstruită în secolul al XIX-lea și terminată în 1897²⁷.

Deasupra intrării sudice, în fronton este montată o placă din piatră, cu stema Bisericii Reformate din Cernatul de Jos: în scut francez modern, la dextra un porumbel, ținând în cioc o ramură de măslin, întors spre senestra, iar la senestra un șarpe de cinci ori îndoit, în poziția palului, ținând un măr în gură, întors spre dextra. Scutul este timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane, deasupra căreia este un soare strălucind (Fig. 18). Elementele heraldice, care sunt așezate față în față, amintesc de câte o istorioară biblică²⁸. Soarele este preluat din stema Bisericii Reformate Maghiare. Sub stemă se vede inscripția în maghiară „AZ ALSÓCSERNÁTONI EV. REF. HÍVEK EZT A TEMPLOMOT A HONFOGLALÁS EZREDIK ÉVÉNEK EMLÉKÉRE JAVÍTTATTÁK KI 1904-BEN”, adică: „*Credincioșii reformați din Cernatul de Jos au renovat această biserică în anul 1904, în amintirea a o mie de ani de la descălecat*”.

Intrând în biserică se văd mai multe steme. Cea mai veche dintre ele se află pe mormântul lui Thomas și Dominicus Damokos, care au pierit la 26 septembrie 1600, fiind executați din porunca generalului Basta. Piatra funerară este zidită lângă amvon (Fig. 19). În partea superioară, este redată stema familiei Damokos de Cernatul de Jos, în basorelief (Fig. 20). În interiorul unei cununi se află un braț drept, îndoit și sprijinit în cot, ținând o sabie în bară. Inscripția din chenarul plăcii este: „EPITAPHIVM G. D. THOMAE AC DOMINICI DAMOKOS QVI BONA [...] 26 SEPTK MB 1600”.

Tot aici, mai găsim două steme complete, având scut, coif, lambrechini și creștet, redade pe amvonul sculptat în piatră, executat în 1700²⁹ - stemele familiei Bernáld de Alsócsernáton și a familiei Cseffei de Noszoly³⁰. Amvonul a fost comandat de Iohan Bernáld³¹, a cărui soție era Ágnes Cseffei³². Stema Bernáld: în scut un cocor, întors spre senestra, ținând printre ghearele piciorului ridicat o bucată de piatră (vigilență); elementul se repetă în creștet (Fig. 21). Sub stemă se vede inscripția „REGI BERNALD NEMZET(SEG) EKES CZIMERE”, adică: „*Preafrumoasa stemă a vechiului neam Bernáld*”. Stema Cseffei: în scut un pelican hrănindu-și puii cu propriul sânge, întors spre dextra (Fig. 22). Sub stemă, se vede inscripția „CSEFFEI NEMZET(SEG) NEMES CZIMERE”, adică: „*Nobila stemă a neamului Cseffei*”. În ambele steme, sculptate în amvonul din piatră, elementele sunt întoarse spre senestra. Ca explicație, ar putea fi invocată curtoazia heraldică, în sensul că elementele stemelor nu-și întorc spatele către credincioși.

Biserica unitariană de la Arcuș.

Biserica este înconjurată de un zid, având cinci laturi, cu câte un bastion în fiecare colț (Fig. 23). Biserica a fost construită în secolul al XIII-lea, reconstruită în stil baroc în secolul al XV-lea, apoi modificată la sfârșitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea. Forma actuală a primit-o în 1830. Zidul de cetate a fost ridicat în secolul al XV-lea, apoi reconstruit în secolul al XVII-lea și întărit cu bastioane. Construcția s-a finalizat în 1639. Pe bastionul care a funcționat și ca poartă de intrare a fost ridicat, în 1831, turnul existent și astăzi³³. Deasupra intrării a fost montată o placă sculptată în piatră, înfățișând stema Bisericii Unitariene Maghiare³⁴ (Fig. 24). Descrierea stemei, după o variantă colorată: în scut albastru, pe un munte format din nouă bolovani de culoare naturală, stă un porumbel alb, cu ciocul și picioarele roșii, întors spre dextra, fiind înconjurat în formă de cerc de un șarpe mușcându-și coada, în partea superioară a scutului³⁵ (Fig. 25). Stema a fost inspirată de un verset din Biblie, anume „*Eu vă trimit pe voi ca pe niște oi în mijlocul lupilor, fiți dar înțelepți, ca șerpii și nevinovați, ca porumbeii*” (s. n.)³⁶.

III. Locuințe nobiliare marcate cu steme.

Castelul Mikes din Zăbala.

Castelul de azi este rezultatul unei reconstrucții a castelului fortificat al familiei Mikes de Zabola³⁷. Clădirea ridicată anterior a fost extinsă de contele Benedek Mikes (1819–1878) în 1867³⁸ (Fig. 26). Despre acest fapt ne informează și cifra înscrisă în frontispiciul semicircular, care găzduiește și o stemă (Fig. 27). Este vorba de stema de alianță Mikes–Moser, ctitorul, rămas văduv, căsătorindu-se cu Sophia Moser von Schaffhausen (1839–1921), în 1864³⁹. Pe fronton, sub o coroană de conte cu nouă perle, se află două steme alăturate, cu scuturile terminate în acoladă. Primul scut este de două ori tăiat, tripartit în șef și în brâu. În primul cartier (în câmp roșu), pe un deal (verde) cu trei coline se ridică o cruce dublă (de argint), în al doilea cartier, în loc de onoare, (în câmp de aur) o acvilă bicefală (neagră), având capetele surmontate – la mijloc – de o coroană imperială, în al treilea cartier (pe roșu) un inorog (de argint) întors spre dextra, în al patrulea cartier (pe albastru) un oștean stând în picioare și ținând cu mâna stângă o lance rezemată de piciorul stâng, în al cincilea cartier, în inima scutului (pe roșu) un leu (de aur) întors spre dextra, ținând cu ambele labe o săgeată (de argint) în pal, în al șaselea cartier (pe albastru) un oștean călare, întors spre dextra. În talpa scutului (pe aur), două steaguri (roșii) încrucișate,

surmontate de două tobe. Este stema de conte a familiei Mikes de Zabola⁴⁰. Printre elementele heraldice se regăsesc armele Ungariei – crucea dublă stând pe un deal cu trei coline –, însemnul Imperiului Habsburgic – acvila bicefală –, blazonul genealogic al familiei Mikes – leul ținând săgeata –, balzonul familiei Kornis – inorogul –, stema familiei Korda – oșteanul călare. Stema colorată se poate vedea pe o cahă uriașă, aflată în custodia Muzeului Național Secuiesc (Fig. 28). Cealaltă stemă din frontispiciu, este blazonul familiei Moser von Schaffhausen: în scut, peste elemente vegetale, printre care și două papuri, se află o rață întoarsă spre dextra. Stema familiei Moser se prezintă astfel: în aur, pe un deal verde, stă o rață naturală, întoarsă spre dextra, în fața unor ierburi, printre care se află două papuri, cu tulpina și frunzele verzi, iar spicele negre. Scutul este timbrat de un coif închis, din spatele căruia cad lambrechini albastru–aur. În creștet, se repetă elementele din scut⁴¹ (Fig. 29)⁴².

Imobilul a fost retrocedat urmașilor vechilor proprietari. Contesa Katalin Mikes, împreună cu fii rămași orfani după tată (Shavendu Basu Roy Chowdhury de Ulpur), Gregor și Alexander Roy Chowdhury, precum și familiile lor, administrează o pensiune specială în incintă.

Castelul Kálnoky de la Micloșoara.

În centrul localității Micloșoara, sat aparținător orașului Baraolt, în mijlocul unui parc dendrologic se găsește castelul Kálnoky (Fig. 30). Construcția lui a fost începută în 1648 de către István Kálnoky⁴³. Conacul inițial a fost extins de mai multe ori. În frontispiciul pridvorului castelului se vede o stemă sculptată în piatră, de dimensiuni mari (Fig. 30). Stema inițială a fost distrusă în anii 1950. Conte Tibor Kálnoky a concesionat imobilul pe o perioadă de 49 de ani, a comandat o nouă stemă, respectând în totalitate modelul vechi. Stema cea nouă a fost montată în locul celei vechi în 2011. Este vorba de stema augmentată la ridicarea la rang de conte, obținută de Sámuel Kálnoky de Köröspatak⁴⁴ (Fig. 31).

Stema sculptată prezintă un scut francez modern sfertuit, cu un scut în inimă. În primul cartier, un grifon întors spre senestra, ținând în gheare o sabie. În al doilea cartier un șarpe, de cinci ori îndoit, întors spre dextra, mușcând un glob crucifer. În al treilea cartier un pelican întors spre senestra, hrănindu-și puii, iar în al patrulea cartier un picior puțin îndoit, încoronat, purtând o cizmă, străpuns prin coapsă de o săgeată. Peste tot, într-un scut dreptunghiular, o acvilă bicefală, purtând un ecuson încărcat cu litera „L”. Scutul cel mare este timbrat de două coifuri. În

---

creștet, ieșind din cele două coroane, două elemente afrontate. La dextra un urs, prin al cărui cap trece o săgeată, intrând prin gura-i deschisă. La senestra un cerb, străpuns de o săgeată, din spate. De sub coifuri ies lambrechini, care împodobesc laturile scutului.

Stemele augmentate de împărații Habsburgi ale conților ardeleni se prezentau ca niște compoziții de steme ale familiilor aristocratice din Transilvania⁴⁵. Astfel, grifonul provine din stema familiei Bánffy de Losonc, șarpele din stema familiei Bethlen de Bethlen, pelicanul din stema familiei Petky de Derzs, piciorul străpuns de o săgeată din stema familiei Béldi de Uzon⁴⁶. Peste tot, în scutul timbrat de o coroană deschisă, este acvila bicefală a Imperiului Habsburgic, iar în ecuson inițiala împăratului Leopod I, suveranul care l-a ridicat la rang de conte pe Sámuel Kálnoky. În creștet, ursul săgetat prin gură provine din stema de neam a familiei Kálnoky, iar cerbul săgetat din stema familiei Lázár de Szárhegy, adică stemele de neam ale soților Sámuel Kálnoky și Erzsébet Lázár, amintiți în cazul capelei Sf. Ștefan și a criptei de la Valea Crișului. Stema este prelucrată în manieră rustică.

În alte reprezentări ale stemei de conte a familiei Kálnoky apare o insișiune, care prezintă chiar stema de neam a familiei: un urs ieșind dintr-o coroană deschisă, întors spre dextra, străpuns de o săgeată prin gura deschisă a animalului (Fig. 32).

Castelul Daniel de la Vârghiș.

La Vârghiș, în centrul satului, în mijlocul unui parc dendrologic se află castelul Daniel, pe care sunt montate mai multe plăci de piatră sculptate, prezentând stema familiei Daniel de Vargyas, ori singure, ori în cadrul unor steme de alianță⁴⁷. Stema familiei prezintă într-un scut cu câmpul albastru o lebedă naturală, stând pe o terasă verde, întoarsă spre dextra, săgetată prin gât. Castelul a trecut prin mai multe faze de construcție, până a căpătat forma de azi⁴⁸ (Fig 33). Prima construcție, cel puțin în locul castelului de azi, datează din secolul al XVI-lea. A doua fază o constituie două încăperi alipite în partea de vest, plus un coridor în latura nordică. A treia fază datează din 1723 și constă din alipirea a două extradosuri în latura sudică. A patra datează din 1797: extinderea construcției în direcția vestică, ridicând aripa așa-zisă „Palat”. A cincea fază datează din intervalul 1850–1853 și constă în alipirea a două încăperi clădirii principale, în partea nordică, iar în colțul diametral opus, în colțul sud-vestic al „Palatului”, construirea unui turn circular. A șasea modificare s-a produs în anii 1920–22, când s-a construit un turn asemănător, diametral opus primului, în colțul nord-estic al castelului. A șaptea, ultima

extindere, datează din 1937: s-a construit o loggie etajată, în stil neorenescentist în latura nordică. Tot atunci s-a mai adăugat o aripă, terminată printr-o clopotniță în partea vestică⁴⁹.

Pe peretele exterior al extradosului estic, este zidită o bucată de placă comemorativă din andezit, care prezintă o parte dintr-o stemă, inițiala „D” și cifra „46” (Fig. 34). În stemă se observă mare parte a unei lebede întoarse spre dextra, săgetată prin gât, din față. Este stema de neam a familiei Daniel. Completând inițiala și cifra, obținem prin deducție: FD 1646. Deci: Ferenc Daniel⁵⁰. A doua placă existentă, este una ornamentată: cartuş în stil baroc, cu volute și ghirlande, surmontat printr-o coroană de nobil, conținând două steme complete însoțite, în partea inferioară, de câte o filacteră cu inscripție comemorativă (Fig. 35). Stema din dreapta heraldică: scut sfertuit, în cartierele I și III dintr-o coroană deschisă cu trei fleuroane, aflată la baza câmpului, o pereche de aripi de acvilă ieșind, în cartierele II și IV, pe o colină, câte o lebădă întoarsă spre interior – cea de sus la dextra, cea de jos la senestra –, săgetată prin gât, din spate. Scutul este timbrat de un coif cu gratii, privit din față, surmontat de o coroană deschisă, din care iese o pereche de aripi de acvilă. De sub coif cad lambrechini pe ambele laturi ale scutului. A doua stemă: scut scarteleț, în cartierele I și III doi lei afrontați, stând pe ambele picioare, ținând cu labele anterioare o cunună, în cartierele II și IV doi șerpi încrucișați în forma crucii Sf. Andrei, cu capetele încoronate, ținând cu „membrele” de sus o coroană deschisă. Scutul este timbrat de un coif cu gratii, surmontat de o coroană deschisă. De sub coif cad lambrechini pe ambele laturi ale scutului. Sub primul scut, în filacteră se vede inscripția: „*Steph D. Baro de Daniel et Vargyas Sedis Sicu Vdvarhely Supr Judex Regius*”. Sub celălalt scut se vede inscripția: „*Cum Polyxena nata Comit Pekri vitæ suæ Solia Æstimatissima*”. Adică: „*Stefan D(aniel) baron de Daniel și Vârghiș, jude regal suprem al scaunului secuiesc Odorhei*”, respectiv: „*Cu Polyxena, născută contesă Pekri, stimabila sa soție*”. Placa este datată 1745. Deci, este vorba despre stema de alianță a baronului István Daniel și a contesei Polyxena Pekri.

O altă placă, mai recentă, datează din 1937 și comemorează extinderile realizate de Ferenc Daniel și soția sa, contesa Gabriella Somssich de Sárd (Fig. 36). Placa se află în loggia din partea nordică, la parter (Fig. 37). În placa dreptunghiulară, într-o cunună de forma inimii, se află o stemă de alianță, formată din două steme complete, alăturate. În dreapta heraldică un scut triunghiular, în al cărui câmp, pe o colină, se află o lebădă întoarsă spre senestra, cu zborul deschis, săgetată prin gât, din față. Scutul este timbrat de o coroană de baron, cu șapte perle, care

este surmontat în partea dextră, exterioară, de un coif cu gratii întors spre senestra, având în creștet, ieșind din coroana deschisă ce timbrează coiful, lebăda săgetată din scut. La senestra, într-un scut asemănător, un leu întreg întors spre dextra, stând pe o coroană deschisă aflată în vârful scutului, ținând în laba dreaptă ridicată trei săgeți. Scutul este timbrat de o coroană de conte, cu nouă perle, surmontat de un coif cu gratii, întors spre dextra, având în creștet, ieșind din coroana deschisă, un leu întors spre dextra, ținând în laba dreaptă trei săgeți. Sub cele două scuturi, într-o filacteră, deviza familiei Daniel: „DEUS PROVIDEBIT”, adică: „*Dumnezeu va purta de grijă*”. Această placă, reprezentând stema de alianță Daniel–Somssich, a fost proiectată de Keöpeczi Sebestyén József, cel care a condus lucrările de construcție în 1937⁵¹. Tot în 1937, s-a construit casa fântânii, în imediata apropiere a castelului, în partea nordică (Fig. 38). Construcția a fost marcată cu o stemă simplă a familiei Daniel: scut triunghiular, înclinat în față, în al cărui câmp se află o lebădă întoarsă spre dextra, cu zborul ridicat, străpunsă de o săgeată prin gât, din față (Fig. 39). Această stemă a fost proiectată tot de Keöpeczi Sebestyén József⁵².

Imobilul a fost retrocedat urmașilor familiei Daniel, care l-au vândut Primăriei din Esztergom (Ungaria). Aceasta din urmă are planuri de reabilitarea a clădirii și de a o transforma în centru cultural și pensiune pentru tineri.

Conacul Daniel de la Tălișoara.

O ramură a familiei Daniel de Vargyas și-a construit un conac în apropierea locului de baștină, în satul Tălișoara⁵³. Construcția conacului a fost începută de Mihály Daniel (I). Nepotul său, Mihály (II), jude regal suprem al celor Trei Scaune, i-a adăugat o latură în partea de nord (Fig. 40). De această construcție amintește un edicul zidit pe frontonul acestei aripi. Această aripă etajată este așezată la 45 de grade față de latura principală. O altă aripă, de data aceasta perpendiculară pe latura principală, s-a adăugat în anii 1880, în partea sud-estică de către Gábor Daniel, cel amintit în cazul castelului de la Vârgheș, și soția sa, baroneasa Mária Rauber⁵⁴.

Pe fațada laturii nordice a castelului se află un edicul realizat la nivelul etajului, compus dintr-o bază cu două colonete având decor vegetal, cu antablament și fronton renascentist, acesta din urmă împodobit cu o roză și înălțat prin două obeliscuri. În nișa aflată sub fronton, sub o filacteră încărcată cu inscripția comemorativă „DEUS PROVIDEBIT ANNO 1669”, se află o ghirlandă ovală conținând blazonul familiei Daniel: în scut baroc, stând pe o colină, o lebădă întoarsă spre dextra, săgetată din spate prin gât. Scut timbrat de un coif cu gratii, privit din față,

---

surmontat de o coroană deschisă. În creștet se repetă elementul din scut. Din vârful coifului cad lambrechini. Creștetul este flancat de literele „M” și „D”, iar în partea de talpă a scutului sunt înscrise inițialele „H” și „I” (Fig. 41). Inițialele arată ctitorii: Mihály Daniel (II) și soția, Iudit Haller⁵⁵.

Pe fațada extinderii sud-estice este montată o placă sculptată din marmură roșie, conținând stema de baron a familiei Daniel, varianta acordată în 1737 lui István Daniel: într-un scut francez modern, o lebădă stând pe o terasă, întoarsă spre dextra, săgetată prin gât, din spate. În creștet regăsim perechea de aripi de acvilă (Fig. 42).

Conacul a fost retrocedat ultimilor proprietari, de la care l-au cumpărat soții Attila și Lilla Rátz, care au început reabilitarea clădirii și transformarea sa într-un hotel special, incluzând și un centru cultural.

Cripta familiei Daniel de la Vârghiș.

În cimitirul din Vârghiș se înalță cripta familiei Daniel, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea de către Gábor Daniel (Fig. 43). Aceasta conține două plăci cu steme, identice (Fig. 44). Una pe fațada criptei, deasupra intrării, cealaltă pe frontonul lateral drept – privit din față – al criptei. Plăcile din teracotă, care conțin stema de baron – acordată în 1737 – a familiei Daniel, sunt identice cu placa din marmură roșie, sculptată, montată pe castelul de la Tălișoara, amintit anterior.

Conacul Damokos Gyula din Cernatul de Jos.

Comuna Cernat e renumită în primul rând datorită Muzeului „Haszmann Pál” din localitate, care este o secție exterioară a Muzeului Național Secuiesc, cu sediul în Sf. Gheorghe. În al doilea rând datorită conacelor nobiliare, care se află în număr mare în localitate. Dintre aceste conace, cele mai multe aparțin familiei Damokos de Alsócsernáton⁵⁶. În conacul Damokos Gyula s-a înființat în anul 1973 un muzeu al satului, care din 1999 poartă denumirea de Muzeul „Haszmann Pál”, după numele ctitorului său, învățătorul Pál Haszmann (1902–1977)⁵⁷.

Conacul Damokos Gyula a primit forma sa de azi, după mai multe reconstrucții, în anul 1831⁵⁸ (Fig. 45). Conacul vechi s-a ridicat la mijlocul secolului al XVII-lea⁵⁹. Pe frontonul clădirii de azi s-a montat o stemă sculptată din piatră, cea a familiei Damokos. Această stemă făcea parte din decorația unui șemineu. A fost cumpărată de Pál Péter Haszmann, fiul ctitorului Muzeului, dintr-un magazin de antichități din Mediaș (!) în anii 1990. S-a decupat stema, care a

---

fost montată pe frontonul conacului (Fig. 46). Stema: într-un scut renascentist, peste o coroană deschisă se află un dextroșer, ținând în mână o sabie, care străpunge un cap de turc. Deasupra sabiei se află o stea cu șase raze, între sabie și braț o semilună crescătoare. Scutul este timbrat de un coif cu gratii, surmontat de o coroană deschisă, de sub care cad lambrechini. Este stema de neam a familiei Damokos de Alsócsernaton.

Imobilul s-a retrocedat vechilor proprietari, de la care s-a concesionat pentru continuarea activității muzeistice.

Conacul Cseh–Künnle din Catalina.

Conacul Cseh–Künnle a fost construit de către soții Ignác Cseh de Szentkatolna⁶⁰, vicejude regal al scaunului Trei Scaune, și Polixéna Kovács, în anii 1846–1847⁶¹. Prin căsătoria fiicei ctitorilor, Katalin Cseh, cu avocatul József Künnle de Szentkatolna, conacul construit în stil clasicist a ajuns în proprietatea familiei Künnle, astăzi fiind amintit în localitate doar cu numele de conac Künnle (Fig. 47). Imobilul a fost naționalizat și în clădire a funcționat grădinița pentru copii. Nu demult a fost retrocedat urmașilor vechilor proprietari.

Pe frontonul clădirii s-a format o stemă, prin stucatură (Fig. 48). Nu este stemă propriu-zisă, ci una în care s-au combinat două elemente heraldice din două steme diferite; în plus s-au trecut și câteva litere. În partea dreaptă a unui scut elvețian se află un braț îmbrăcat în roșu, întors spre dextera, ținând în mână o sabie. Acest element în câmp de argint constituie cartierele 2 și 3 ale stemei augmentate, concesionate lui Mihály Cseh de Szentkatolna de către Maria Theresia în 1759⁶². În partea stângă a aceluiași scut este un braț îmbrăcat în verde, întors spre senestra, ținând în mână trei bețe, terminate în partea superioară în cerc. După toate probabilitățile, este un element heraldic al stemei Kovács, blazon neidentificat până la această dată, dar care seamănă mult cu stema familiei Kovács de Kézdiszentkereszt⁶³. Sub aceste elemente, apar inițialele ctitorilor - **CS**(eh) **I**(gnác), **K**(ovács) **P**(olixéna) - și anul construirii - **1846**. Scutul este surmontat de o coroană deschisă, flancată de decorațiuni vegetale.

Conacul Székely–Potsa din Chileni.

Conacul de la Chileni al familiei Székely de Lisznyó și Kilyén a fost construit de către Zsigmond Székely în prima jumătate a secolului al XVIII-lea⁶⁴. Imobilul, împreună cu moșia aparținătoare, a fost concesionat lui Dávid Potsa de Hatolyka⁶⁵, în anul 1878⁶⁶. După naționalizare, conacul a fost devastat. În prezent se află în proprietatea publică a Municipiului Sf.

Gheorghe, în clădire funcționând Centrul de Reabilitare al Copiilor cu Handicap „Székely–Potsa”⁶⁷ (Fig. 49).

Pe frontonul clădirii este o stemă sculptată din piatră, înconjurată de o inscripție (Fig.50). Într-un cadru oval, într-un scut triunghiular, dintr-o coroană deschisă iese un leu cu coadă dublă, întors spre dextra, crescând și ridicând deasupra capului o spadă cu laba stângă (!). Scutul este timbrat de un coif cu gratii, privit din față, din spatele căruia cad lambrechini. În creștet se repetă imaginea din scut. Este stema familiei Székely de Lisznyó și Kilyén⁶⁸. Stema este înconjurată de o inscripție care nu este lizibilă în totalitate. Ceea ce se poate descifra: „GENEROSI SIGISMVNDI SZEKEL DE KILLYEN ANNO 172(?)”. Conform inscripției, clădirea putea fi ridicată în a treia decadă a secolului al XVIII-lea.

Casa Gidófalvy–Szabó de la Ozun.

Casa Gidófalvy–Szabó, numită în localitate „*conacul Gidófalvy*”, a fost construită în 1828 de către István Gidófalvy și soția sa, Susana Szabó⁶⁹ (Fig. 51). Pe frontonul clădirii s-a format din stucatură stema de alianță a ctitorilor, deci a familiei Gidófalvy de Gidófalva⁷⁰ și a familiei Szabó de Uzon: în scut elvețian, în al cărui câmp se află o acvilă cu zborul deschis, ținând în ghearele piciorului drept o pană de găscă, la dextra, și un scut francez modern, în al cărui câmp se află un bărbat crescând, întors spre dextra, ridicând cu mâna dreaptă o sabie, iar în mâna stângă, lăsată jos, ținând un sul. Al doilea scut este timbrat de un coif de dimensiuni mici, din spatele căruia ies lambrechini, care surmontează scutul din dreapta, respectiv flanchează scutul din stânga. Deasupra, se află o coroană cu cinci perle, de dimensiuni mari. Sub combinația de stemă se află o ramură de măslin și una de laur, încrucișate la bază, iar sub ele cifra 1828 (anul construirii) întreruptă de inițialele: **G**(idófalvy) **I**(stván), **Sz**(abó) **S**(usana) (Fig. 52). Totul s-a colorat greșit, în culori roșu, verde și alb, după revoluția din decembrie 1989, de către unul dintre locatarii de atunci⁷¹. Familia Szabó de Uzon avea două ramuri, dintre care cea de pirimpili s-a stins și moșiile ei au fost dobândite de familia Gidófalvy⁷².

Casa Gidófalvy din Sf. Gheorghe.

În centrul municipiului Sf. Gheorghe, la începutul străzii Oltului, se află Casa Gidófalvy (Fig. 53). Conform inscripției de pe frontonul clădirii, casa s-a construit în 1839. Potrivit istoricului local Álmós József, clădirea a fost construită de László Gidófalvy⁷³. Pe fronton, înscris într-o cunună ovală, se află stema simplificată a familiei Gidófalvy de Gidófalva: scut

dreptunghiular, în al cărui câmp se află o acvilă încoronată, cu zborul deschis, ținând în ghearele piciorului drept o pană de gâscă (Fig. 54). Scutul este timbrat de o coroană deschisă cu șapte ramuri, dintre care cea din mijloc conține trei perle, cele laterale niciuna, iar restul câte una. Avem de-a face cu o reprezentare unică de coroană deschisă. Nu este Diadema Regium, nici coroană de baron, ci este un amestec între cele două. Reprezentarea lambrechinilor nu-și are rostul, lambrechinii fiind legați de coif, iar în acest caz coiful lipsește. Aminteam de stema simplificată, deoarece stema familiei se prezintă astfel: scut triunghiular, în al cărui câmp albastru, pe o colină verde, stă pe piciorul stâng o acvilă naturală, încoronată, cu zborul închis, întoarsă spre dextra, ținând în ghearele piciorului drept un braț uman îmbrăcat în roșu, care ține în mână o pană de gâscă. Scutul este timbrat de un coif cu gratii, din spatele căruia cad lambrechini albastru-aur, respectiv roșu-argint. În creștet, peste colina verde din Diadema Regium, stă o acvilă naturală, încoronată, cu zborul închis, întoarsă spre dextra⁷⁴ (Fig. 55)⁷⁵. Casa este în proprietate particulară⁷⁶.

Note

¹ Csikmadarasi Bogáts Dénes, *Sepsiszentgyörgy története* (Istoria orașului Sf. Gheorghe), Sf. Gheorghe, 1999, p. 5.

² Informație transmisă autorului de către dl. Jenő Kiss, fostul director al Bibliotecii Județene Covasna.

³ Tagányi Károly, *Magyarország címertára* (Armorialul Ungariei), Budapesta, 1880, p. 10.

⁴ *Ibidem*, p. 10–11.

⁵ Despre evoluția stemei scaunului Trei Scaune, vezi: Szekeres Attila István, *Háromszék címere* (Stema celor Trei Scaune), Sf. Gheorghe, 2011, p. 3–22.

⁶ *Ibidem*, p. 20.

⁷ Adresa: Municipiul Sf. Gheorghe, str. Gábor Áron, nr. 14.

⁸ Cserey Zoltán, *Az újjávarázsolt Lábás Ház* (Casa cu Arcade, reînnoită), în „Háromszék”, XX/5326 (13. 03. 2008), p. 5: http://www.3szek.ro/load/cikk/7749/az_ujjavarazsolt_labas_haz.

⁹ Sursa imaginii stemei: <http://www.adler-wien.at/joomla/index.php/de/pictures/category/1-staatswappen-oesterreich>.

¹⁰ Beke Ernő, *Üdvözet Kézdivásárhelyről. A régi Kézdivásárhely képes levelezőlapokon. 1898–1968* (Salutări de la Tg. Secuiesc. Vechiul oraș Tg. Secuiesc pe cărți poștale ilustrate. 1898–1968), Tg. Secuiesc, 2004, p. 131–132.

¹¹ Expresia în maghiară “vigadó” se traduce: loc de distracție.

¹² Arhivele Naționale Ungare, *Fond K19 – Libri Regii*, vol. 72, p. 105–107.

¹³ Despre evoluția stemei orașului Tg. Secuiesc, vezi: Szekeres Attila István, *Kézdivásárhely címere* (Stema municipiului Tg. Secuiesc), în Kolombán Zsuzsanna (red.), *Székely szimbólumok nyomában* (Pe urmele simbolurilor secuiești), Odorheiu Secuiesc, 2009, p. 105–112.

¹⁴ Kőröspatak (magh.) = Valea Crișului (jud. Covasna); Szárhegy (magh.) = Lăzarea (jud. Harghita).

¹⁵ Bicsok Zoltán, Orbán Zsolt, „Isten segedelmével udvaromat megépítettem ...”. *Történelmi családok kastélyai Erdélyben* („Cu ajutorul lui Dumnezeu mi-am construit conacul ...”. Castele ale familiilor istorice din Transilvania), Miercurea Ciuc, 2011, p. 314.

¹⁶ Întregirile textului după Orbán Balázs, *A Székelyföld leírása* (Descrierea Ținutului Secuiesc), vol. III, Pesta, 1869, p. 50.

¹⁷ Léstyán Ferenc, *Megszentelt kövek. A középkori Erdélyi Püspökség templomai* (Pietre sfințite. Bisericile Episcopiei Ardealului medieval), Ed. a II-a, Alba Iulia, 2000, p. 35.

- ¹⁸ Bicsok Zoltán, Orbán Zsolt, *op. cit.*, p. 320–322.
- ¹⁹ Pethő Gergely, *Az Magyar Kronikának Veleie és Summája*, Viena, 1702, pagina de titlu.
- ²⁰ Hídvég (magh.) = Hăghig (jud. Covasna).
- ²¹ Date concrete despre data construirii n-am găsit, dar conform ferparului contelui Ábrahám Nemes din 1866 în acel an încă n-a existat clădirea, iar în ferparul contesei Rosalia Mikes, soția contelui János Nemes, în 1874 funcționa deja capela.
- ²² Stemă concedată de Maria Theresia la 26 august 1755.
- ²³ Stema funerară a contesei Polixéna Bethlen de Bethlen, văduva contelui János Nemes de Hídvég, aflată în Biserica Reformată din strada Farkas de la Cluj; desen de Keöpeczi Sebestyén József.
- ²⁴ Ábránfalva (magh.) = Avrămești (jud. Harghita); Altörja (magh.) = Turia de Jos (jud. Covasna); Göncruszka = comună din nord-estul Ungariei.
- ²⁵ Mai multe în Szekeres Attila István, *Steme în bisericile fortificate din județul Covasna*, comunicare prezentată la cel de-al XII-lea Simpozion Național „Monumentul – Tradiție și Viitor”, Iași, 12–16 octombrie 2010, apărută în „Monumentul”, XII/2, Iași, 2011, p. 75–80.
- ²⁶ Tüdös S. Kinga, *Háromszéki templomvárak* (Biserici-cetate din Trei Scaune), Tg. Mureș, 2002, p. 90–93.
- ²⁷ B. Murádin Katalin, *Faragott kőszöszékek Erdélyben* (Amvoane sculptate în Transilvania), Budapesta–Cluj, 1994, p. 146.
- ²⁸ „Porumbelul s-a întors la el spre seară; și iată că în ciocul lui era o frunză de măslin ruptă de curând. Noe a cunoscut astfel că apele scăzuseră pe pământ” (Facerea 8.11), respectiv: „Șarpele era mai șiret decât toate fiarele câmpului pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. El a zis femeii: Oare a zis Dumnezeu cu adevărat <<Să nu mănâncă din toți pomii din grădină>>?” (Facerea, 3.1).
- ²⁹ Desenul amănunțit al amvonului a post publicat în B. Murádin Katalin, *op. cit.*, p. 64–65.
- ³⁰ Noszoly (magh.) = Năsal (jud. Cluj).
- ³¹ Reiese din inscripția amvonului.
- ³² Pálmay József, *Háromszék vármegye nemes családai* (Familiiile nobile ale comitatului Trei Scaune), Sf. Gheorghe, 1901, p. 97.
- ³³ Tüdös S. Kinga, *op. cit.*, p. 67–70.
- ³⁴ Mai multe în Szekeres Attila István, *Steme în bisericile fortificate din județul Covasna*, în „Monumentul”, XII/2, Iași, 2011, p. 81–82.
- ³⁵ Stema pictată cu tempera pe carton de către Keöpeczi Sebestyén József în 1958 se află în proprietatea Bisericii Unitariene din Aita Mare.
- ³⁶ Matei, 10.16.
- ³⁷ Zabola (magh.) = Zăbala (jud. Covasna).
- ³⁸ Orbán Balázs, *op. cit.*, p. 140; Nagy Balázs (red.), *Kúriák földje Háromszék* (Trei Scaune, ținut al conacelor), Ed. a II-a, Sf. Gheorghe, 2012, p. 139–140; Bicsok Zoltán, Orbán Zsolt, *op. cit.*, p. 399–401.
- ³⁹ Date genealogice ale familiei Mikes: <http://genealogy.euweb.cz/hung/mikes2.html>.
- ⁴⁰ Stema a fost acordată de Leopold I la 4 mai 1696.
- ⁴¹ Prezentarea stemei Moser: <http://chgh.net/heraldik/m/mo/mosers.htm>.
- ⁴² Sursa imaginii: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Moser_Wappen_Schaffhausen_B05.jpg.
- ⁴³ Bicsok Zoltán, Orbán Zsolt, *op. cit.*, p. 317–319.
- ⁴⁴ Stema a fost acordată de Leopold I la 2 aprilie 1697.
- ⁴⁵ După cum s-a putut observa anterior, la prezentarea stemelor familiilor Nemes de Hídvég și Mikes de Zabola.
- ⁴⁶ Derzs (magh.) = Dârju (jud. Harghita); Uzon (magh.) = Ozun (jud. Covasna).
- ⁴⁷ Vargyas (magh.) = Vârghiș (jud. Covasna).
- ⁴⁸ Mai multe în Szekeres Attila István, *Istoria castelului Daniel de la Vârghiș prin genealogie și heraldică*, comunicare prezentată la cel de-al XIII-lea Simpozion Național „Monumentul – Tradiție și Viitor”, Iași, 12–16 octombrie 2011, aflată în curs de apariție în volumul special al Simpozionului.
- ⁴⁹ Înșirarea etapelor de construcție s-a făcut după lucrarea Fehér János, *A vargyasi Daniel-kastély*, Baraolt, 2009, p. 1–32.
- ⁵⁰ Keöpeczi Sebestyén József, *Erdélyi renaissance-emlékek. A vargyasi Danielek kastélyai és címeres emlékeik Vargyason és Olaszteleken* (Monumente renaștentiste din Ardeal. Castelele și stemele familiei Daniel de Vargyas de la Vârghiș și Tălișoara), în „Páosztörtűz”, XIII/13, 1927. 07. 03, p. 294.
- ⁵¹ Kisgyörgy Zoltán, *Kovácszna megye* (Județul Covasna), Ed. a II-a, Miercurea Ciuc, 2009, p. 313.
- ⁵² Kisgyörgy Zoltán, *op. cit.*, p. 313; Fehér János, *op. cit.*, p. 26.
- ⁵³ Mai multe în Szekeres Attila István, *Istoria castelului Daniel de la Vârghiș ...*

- ⁵⁴ Bicsok Zoltán, Orbán Zsolt, *op. cit.*, p. 222.
- ⁵⁵ Keöpeczi Sebestyén József, *op. cit.*, p. 297.
- ⁵⁶ Alsócsernáton (magh.) = Cernatul de Jos (jud. Covasna).
- ⁵⁷ D. Haszmann Orsolya, *A csernátoni Haszmann Pál Múzeum* (Muzeul „Haszmann Pál” din Cernat), în Kinda István (red.): *A Székely Nemzeti Múzeum* (Muzeul Național Secuiesc), Sf. Gheorghe, 2011, p. 63–65.
- ⁵⁸ *Ibidem*.
- ⁵⁹ S-a păstrat o bucată de ancadrament de piatră cu stema familiei Damokos și cifra „50”, ceea ce, luând în considerație stilul pietrei sculptate, ne conduce la anul 1650.
- ⁶⁰ Szentkatolna (magh.) = Catalina (jud. Covasna).
- ⁶¹ Nagy Balázs (red.), *op. cit.*, p. 102.
- ⁶² Géza von Csergheő, Iván von Nagy, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn*, Nürnberg, 1893., p. 108.
- ⁶³ Kézdiszentkereszt (magh.) = Poian (jud. Covasna).
- ⁶⁴ Lisznyó (magh.) = Lisnău (jud. Covasna); Kilyén (magh.) = Chilieni (jud. Covasna).
- ⁶⁵ Hatolyka (magh.) = Hătuica (jud. Covasna).
- ⁶⁶ Nagy Balázs (red.), *op. cit.*, p. 41.
- ⁶⁷ Municipiul Sf. Gheorghe, sat Chilieni, nr. 62.
- ⁶⁸ Pálmay József, *op. cit.*, p. 411.
- ⁶⁹ Adresa actuală: Ozun, nr. 173.
- ⁷⁰ Gidófalva (magh.) = Ghidfalău (jud. Covasna).
- ⁷¹ Informație transmisă autorului de către Sándor Degan, cel care a colorat stema, tatăl proprietarului actual.
- ⁷² Pálmay József, *op. cit.*, p. 402.
- ⁷³ Cserey Zoltán, József Álmós, *Sepsiszentgyörgy képes története* (Istoria ilustrată a orașului Sf. Gheorghe), Ed. a II-a, Sf. Gheorghe, 2012, p. 348–349.
- ⁷⁴ Stema concedată de către Leopold I lui Stephan Gidófalvi alias Kővér de Gidófalva și fraților săi, la 24 martie 1702.
- ⁷⁵ Diploma de înnobilitare se află la Arhivele Naționale Ungare, *Fond F 21, Armales*, G, nr. 6.
- ⁷⁶ Adresa: Municipiul Sf. Gheorghe, str. Oltului, nr. 9.

Lista ilustrațiilor *:

- Fig. 1. Sf. Gheorghe: Casa Scaunelor.
- Fig. 2. Stema scaunului Trei Scaune de pe Casa Scaunelor (Sf. Gheorghe).
- Fig. 3. Sf. Gheorghe: Casa cu Arcade.
- Fig. 4. Stema lui Francisc I de Habsburg-Lorena.
- Fig. 5. Stema casei de Habsburg-Lorena din lapidariul Muzeului Național Secuiesc.
- Fig. 6. Copia stemei casei de Habsburg-Lorena pe Casa cu Arcade (Sf. Gheorghe).
- Fig. 7. Tg. Secuiesc: Casa de cultură „Vigadó”.
- Fig. 8. Stema orașului Tg. Secuiesc de pe Casa „Vigadó”.
- Fig. 9. Stema orașului Tg. Secuiesc, acordată în 1909, în Libri Regii.
- Fig. 10. Sânzieni: Capela Sf. Ștefan (Foto: István Iochom).
- Fig. 11. Portal cu stemele Kálnoky și Lázár (Sânzieni).
- Fig. 12. Valea Crișului: Cripta familiei Kálnoky.

-
- Fig. 13. Stema Kálnoky de pe cripta de la Valea Crișului.
- Fig. 14. Hăghig: Capela familiei Nemes.
- Fig. 15. Stema Nemes de pe capela din Hăghig.
- Fig. 16. Stema funerară a contesei Polixéna Bethlen, văduva contelui János Nemes.
- Fig. 17. Cernatul de Jos: Biserica reformată.
- Fig. 18. Frontonul intrării sudice a bisericii reformate din Cernatul de Jos.
- Fig. 19. Epitaful Damokos și amvonul din piatră din biserica de la Cernatul de Jos.
- Fig. 20. Stema Damokos de pe epitaf.
- Fig. 21. Stema Bernáld de pe amvon.
- Fig. 22. Stema Cseffei de pe amvon.
- Fig. 23. Biserica unitariană din Arcuș.
- Fig. 24. Stema Bisericii Unitariene Maghiare pe biserica din Arcuș.
- Fig. 25. Stema Bisericii Unitariene Maghiare, desen de Keöpeczi Sebestyén József.
- Fig. 26. Zăbala: Castelul Mikes.
- Fig. 27. Stema de alianță Mikes-Moser de pe castelul din Zăbala.
- Fig. 28. Stema de conte a familiei Mikes pe o cahlă uriașă.
- Fig. 29. Stema Moser von Schaffhausen.
- Fig. 30. Micloșoara: Castelul Kálnoky.
- Fig. 31. Stema Kálnoky de pe castelul din Micloșoara (foto G. J).
- Fig. 32. Stema Kálnoky în colecția Siebmacher.
- Fig. 33. Vârghiș: Castelul Daniel.
- Fig. 34. Placa Ferenc Daniel din 1646.
- Fig. 35. Stema Daniel-Pekri de pe castelul din Vârghiș.
- Fig. 36. Loggia castelului Daniel de la Vârghiș.
- Fig. 37. Stema Daniel-Somssich din 1937.
- Fig. 38. Casa fântânii de lângă castelul din Vârghiș.
- Fig. 39. Stema Daniel de pe casa fântânii.
- Fig. 40. Conacul Daniel de la Tălișoara.
- Fig. 41. Edicul cu stema Daniel pe fațada conacului de la Tălișoara.
- Fig. 42. Stema Daniel pe extinderea sud-estică a conacului de la Tălișoara.

-
- Fig. 43. Cripa familiei Daniel de la Vârghiș.
- Fig. 44. Stema Daniel de pe cripa familiei.
- Fig. 45. Cernatul de Jos: Conacul Damokos Gyula.
- Fig. 46. Stema Damokos de pe frontonul conacului din Cernatul de Jos.
- Fig. 47. Catalina: Conacul Cseh-Künnle (Foto: Levente Albert).
- Fig. 48. Stema de pe frontonul conacului din Catalina.
- Fig. 49. Chileni: Conacul Székely-Potsa.
- Fig. 50. Stema Székely de pe conacul de la Chileni.
- Fig. 51. Ozun: Casa Gidófalvy-Szabó.
- Fig. 52. Stema de alianță Gidófalvy-Szabó de pe casa de la Ozun.
- Fig. 53. Sf. Gheorghe: Casa Gidófalvy.
- Fig. 54. Stema Gidofalvy de pe casa din Sf. Gheorghe.
- Fig. 55. Stema Gidófalvy de pe diploma de înnobilare.

* Fotografiile aparțin autorului.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 24

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

Fig. 28

Fig. 29

Fig. 30

Fig. 31

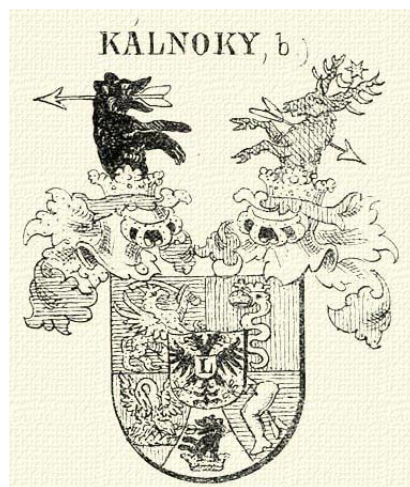

Fig. 32

Fig. 33

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 36

Fig. 37

Fig. 38

Fig. 39

Fig. 40

Fig. 41

Fig. 42

Fig. 43

Fig. 44

Fig. 45

Fig. 46

Fig. 47

Fig. 48

Fig. 49

Fig. 50

Fig. 51

Fig. 52

Fig. 53

Fig. 54

Fig. 55